

Bruk av kontrollretning og indirekte kontroller i revisjon

Artikkelen er forfattet av:

Amanuensis
Eddie Flatmo Rekdal
Høgskolen i Molde og
Handelshøgskolen i Trondheim

Artikkelen viser hvordan kontrollretning og indirekte kontroller kan anvendes hensiktsmessig innenfor revisjonsrisikomodellen.

Etter en grundig gjennomgang av begrunnelse for valg av innretning og sammenligning av de to alternative innretningene, diskuteres det til slutt om det finnes en sammenheng mellom valg av innretning og revisors forretningsrisiko.

En stor takk rettes til professor Aasmund Eilifsen, Norges Handelshøyskole, for nyttige kommentarer og innspill i arbeidet med artikkelen.

Bruk av riktig *kontrollretning* er nødvendig for at revisor skal kunne ta stilling til ledelsens regnskapspåstander. De to alternative retningene ved innhenting av revisjonsbevis er fra regnskapsmaterialet mot kildedokument (bilag) eller motsatt vei.

Anvendelse av *indirekte kontroller* er et middel for å oppnå en mer effektiv revisjon. Indirekte kontroller innebærer at revisjonsbevis som er innhentet *direkte* for kontosaldoer (balanseposter) også kan nyttes som *indirekte* revisjonsbevis for transaksjoner (resultatregnskapsposter) eller motsatt.

Det finnes to alternative valg når det gjelder *innretning av indirekte kontroller*. Revisor kan innrette revisjonen *enten* ved å kontrollere debetposter for gyldighet/eksistens og kreditposter for fullstendighet *eller* debetposter for fullstendighet og kreditposter for gyldighet/eksistens.

Kontrollretning

Ved revisjonen får revisor forelagt regnskapet dokumentert ved blant annet saldobalanse og kontospesifikasjoner. I tillegg får han tilgang til kildedokumenter for eksempel i form av salgsdokumenter og kjøpsdokumenter, gjerne kalt bilag. En intuitiv måte å starte revisjonen på, er å kontrollere at det regnskapet som han har fått er «sant», eller med andre ord at balansepostene i regnskapet virkelig eksisterer og at resultatpostene virkelig vedrører virksomheten og dermed er gyldige. Han vil da ta utgangspunkt i regnskapet og kontrollere det som er registrert der mot et kildedokument som bekrefter påstandene

eksistens eller gyldighet. Den logiske *kontrollretningen* for å kontrollere disse påstandene er med andre ord fra regnskap mot kildedokument.

På den andre siden vil revisor forsikre seg om at alt som skal være med i regnskapet, er tatt med og registrert, altså at regnskapet er fullstendig og inneholder alle de balanse- og resultatposter som skal være med. Det er da ikke lenger hensiktsmessig å ta utgangspunkt i regnskapet. Det er logisk å starte der han vet at begivenheter som skal være med i regnskapet starter, gjerne kalt begivenhetenes kilde eller «vugge.» Han kan starte søket enten internt i foretaket eller eksternt utenfor foretaket. For en salgstransaksjon vil det være naturlig å starte i salgavdelingen og søke etter ordrer eller utleveringer som ikke er kommet med i regnskapet. Når det gjelder innkjøpstransaksjoner, kan han starte internt ved bestillingene, men ofte vil han velge å gå utenfor foretaket og forespørre sentrale leverandører hva de

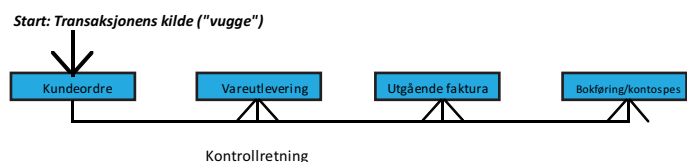
GYLDIGHET: En intuitiv måte å starte revisjonen på, er å kontrollere at balansepostene i regnskapet virkelig eksisterer og at resultatpostene virkelig vedrører virksomheten og dermed er gyldige.

Revisjon

har levert til selskapet han skal revidere. Han vil starte ved kilden til begivenheten og kontrollere at den er registrert i regnskapet. Den logiske *kontrollretningen* for å kontrollere fullstendighet er med andre ord fra kilden til regnskapet.

Basert på ovennevnte kan vi si at å ta i bruk regnskapspåstandene gyldighet/eksistens og fullstendighet og tilhørende kontrollretninger er både intuitivt og logisk. Nevnte påstander inngår i påstandene i ISA 315 A 124¹ som veileder om kategorier og typer påstander (DnR 2013). Revisjon innebærer at revisor må ta stilling til om ledelsens påstander er riktige. Anvendelse av riktig *kontrollretning* er nødvendig for at revisor skal kunne løse denne oppgaven.

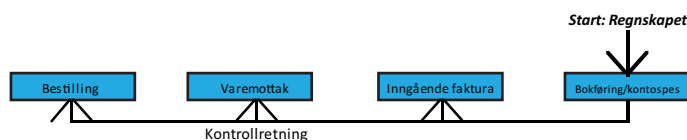
Påstanden *fullstendighet* knytter seg til om alle transaksjoner og hendelser, eiendeler, gjeld og egenkapital og opplysninger som skulle ha vært registrert eller inkludert i regnskapet, faktisk er det. Kort sagt, er noe utelatt fra regnskapet som skulle vært der? Revisor kan ta stilling til fullstendighet ved å spore en transaksjon fra vuggen til regnskapet. For salgsrutinen kan dette illustreres slik:

Figur 1: Kontrollretning ved bekreftelse av fullstendighet

I mange tilfeller vil revisor velge å starte ved vareutlevering, gjerne dokumentert i form av pakksedel, og kontrollere om salget er fakturert. Han vil da kunne avdekke manglende fakturering av utleverte varer, som vil forhindre tap for selskapet og feil i regnskapet tilsvarende salgsbeløpet. Ved å starte ved vareutlevering i stedet for ved kundeordren risikerer han å ikke avdekke manglende ekspedering av mottatt ordre. Dette vil gi selskapet et tap tilsvarende bruttofortjenesten, men vil ikke føre til feil i regnskapet.

Påstandene *gyldighet* for resultatregnskapspostene og *eksistens* for balansepostene bekrefte fra regnskapet mot grunnlaget for posten/transaksjonen. For innkjøpsrutinen kan dette illustreres slik:

Figur 2: Kontrollretning ved bekreftelse av gyldighet/eksistens

Her vil revisor vanligvis kontrollere mot varemottak da det er først ved mottak at risiko og kontroll har gått over til kjøper og varekjøpet har blitt *gyldig*. Ved å kontrollere mot bestilling kan revisor også kontrollere at bestilling er foretatt av bemyndiget person. Mottak er i seg selv ingen garanti for at bestillingen er *gyldig*. Kontroll av gyldighet er ofte utfordrende blant annet fordi kontrollen vanligvis utføres mot interne kildedokumenter. Til tross for at disse er formelt korrekte, kan det ofte være vanskelig å skille falske fakturaer eller private utgifter fra kostnader som vedrører virksomheten. Mange tilfeller av økonomisk utroskap er begått ved hjelp av falske inngående fakturaer utstedt og godkjent av den

utroe tjeneren. Dette setter krav til god intern kontroll gjennom tilfredsstillende arbeidsdeling i innkjøpsrutinen.

Direkte og indirekte kontroller

Grunnlag, beskrivelse og begrunnelse

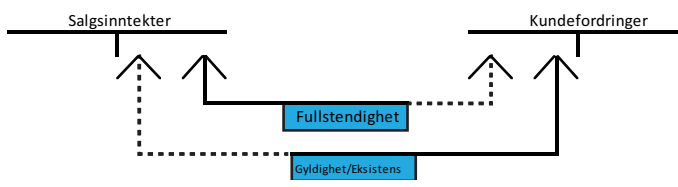
Grunnlag

Bruk av prinsippet om direkte og indirekte kontroller forutsetter at regnskapet er i balanse. Grunnlaget for prinsippet er oppbyggingen av bokføringen, der hver enkelt postering har en post og en motpost som i sum skal være lik null (debet = kredit). Tidligere ble begrepene «primær- og motpostkontroll» anvendt i stedet for «direkte og indirekte kontroll». Dette var litt uheldig fordi prinsippet ikke tilsier at motposten blir kontrollert, noe som innebærer at revisor ikke har gått inn på transaksjonsnivå og kontrollert at motposteringen er foretatt på korrekt konto.

Beskrivelse

Prinsippet går ut på at vi ved å kontrollere en påstand direkte for en regnskapspost, samtidig oppnår indirekte revisjonsbevis for samme eller tilsvarende påstand for en annen regnskapspost (motposten).

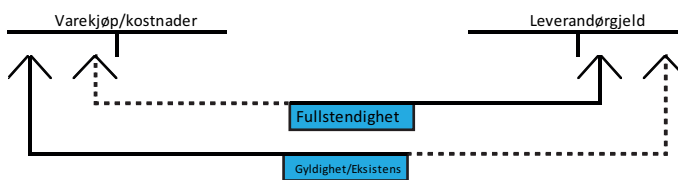
For *salg og kundefordringer* får revisor ved å kontrollere salgsinntekter direkte for påstanden fullstendighet samtidig indirekte revisjonsbevis for samme påstand for motposten kundefordringer. Ved å kontrollere kundefordringer direkte for påstanden eksistens får han samtidig indirekte revisjonsbevis for påstanden gyldighet for motposten salgsinntekter. Bruk av prinsippet kan illustreres i følgende figur, dersom vi har valgt fullstendighet av salgsinntekter og eksistens av kundefordringer som primær kontrollretning eller innretning, som er nærmere beskrevet nedenfor:

Figur 3: Direkte og indirekte kontroller for salg og kundefordringer. Direkte kontroller med tykk linje, indirekte med stiple

Ved å anvende prinsippet kan revisor redusere omfanget av og i enkelte tilfeller droppe direkte kontroll av salg for gyldighet og kundefordringer for fullstendighet.

For *varekjøp/kostnader og leverandørgjeld* får revisor ved å kontrollere leverandørgjeld direkte for påstanden fullstendighet samtidig indirekte revisjonsbevis for samme påstand for motposten varekjøp/kostnader. Ved å kontrollere varekjøp/kostnader direkte for påstanden gyldighet får han samtidig indirekte revisjonsbevis for påstanden eksistens for motposten leverandørgjeld. Bruk av prinsippet kan illustreres i følgende figur, dersom vi har valgt gyldighet av varekjøp/kostnader og fullstendighet av leverandørgjeld som primær kontrollretning eller innretning:

Figur 4: Direkte og indirekte kontroller for varekjøp og leverandørgjeld. Direkte kontroller med tykk linje, indirekte med stiple

¹ Begrepet *regnskapspåstand* som ble brukt i 2010-utgaven av ISA 315 er endret til *påstand* i 2013-utgaven.

Ved å anvende prinsippet kan revisor redusere omfanget av og i enkelte tilfeller droppe direkte kontroll av varekjøp for fullstendighet og leverandørgjeld for eksistens.

Begrunnelse

Revisjonsrisikoen kan reduseres gjennom økt omfang av revisjonsarbeid. Revisjon innebærer en avveining mellom risiko og kostnader som følge av revisjonsarbeid. Størrelsen på fastsatt vesentlighetsgrense er avgjørende for omfanget av revisjonsarbeidet som må utføres. Innenfor gitt risiko og vesentlighetsgrense kan omfanget av revisjonsarbeid reduseres gjennom mer effektiv revisjon. God planlegging er et viktig middel for å oppnå effektiv revisjon. Dette innebærer at revisor med utgangspunkt i sin risikovurdering setter sammen en effektiv revisjonsplan for de ulike revisjonsområdene basert på tilgjengelige testmetoder. Hensiktsmessig bruk av prinsippet om direkte og indirekte kontroller bidrar til en mer effektiv revisjon.

Bruk av prinsippet kan begrunnes ut fra en kostnad-nytte-vurdering. Nytteten består av å droppe eller redusere omfanget av direkte kontroller av en påstand ved å stole på at påstanden dekkes tilfredsstillende indirekte gjennom direkte kontroll av motposten. Kostnaden består av den risikoen revisor tar for at påstanden ikke dekkes tilfredsstillende gjennom indirekte kontroller. Dersom risikoen vurderes som lav, kan revisor helt droppe å gjennomføre direkte kontroller. Dersom risikoen vurderes å være til stede, kan revisor redusere risikoen ved bruk av kompensierende direkte kontroller. Dette medfører kostnader. Fastsettelse av omfanget av slike vil også være gjenstand for en kostnad-nyttevurdering. Revisor må finne balansepunktet mellom økte kostnader og redusert risiko. Gjennom bruk av prinsippet om direkte og indirekte kontroller kan likevel overlapping og dobbeltarbeid unngås og påstandene bekrefte på en effektiv måte.

Eksempler på bruk av prinsippet om direkte og indirekte kontroller

Salg/kundefordringer

Vi tenker oss at vi reviderer en virksomhet med en omsetning på kr 120 millioner fordelt på 2400 salgstransaksjoner, som alle er på omkring kr 50 000. Virksomheten har en kredittid på 10 dager, og pr. årsslutt utgjør kundefordringene en halv måneds omsetning, kr 5 millioner, bestående av ca. 100 utgående fakturaer (5 millioner/50 000).

Dersom vi forutsetter at kunden gjennom å betale fakturaene bekrefter gyldigheten av dem, er det kun de 100 ubetalte utgående fakturaene som vi ikke har fått bekreftet gyldigheten av. Gyldigheten av disse bekrefte indirekte gjennom direkte kontroll av eksistensen av kundefordringene.

Gjennom nevnte forutsetning er populasjonen for gyldighetskontroll av salgsinntektene redusert fra 2400 til 100 utgående fakturaer, kontrollert gjennom eksistenskontroll av kundefordringer.

I mange tilfeller vil det være risiko knyttet til forutsetningen om at alt salg som er betalt er gyldig, for eksempel ved fiktivt salg til seg selv eller nærstående parter, noe vi skal komme tilbake til i avsnittet om kompensierende kontroller.

Varekjøp/leverandørgjeld

Når formålet er å bekrefte påstanden fullstendighet for varekjøpet, vil fokus være rettet mot inngående fakturaer som ikke er bokført, de som er bokført er jo allerede med.

Jakten på ikke-bokførte inngående fakturaer kan starte i tidlige handlinger i foretakets innkjøpsrutine. En kilde for en slik datafangst vil være å spore transaksjoner i interne mottaksrapporter (pakksedler) mot bokførte inngående fakturaer. Fangsten kan utvides til også å omfatte sporing fra interne bestillingsrapporter for å komme enda nærmere kilden, men revisjonsbeviset verdi begrenses fortsatt av at det er internt.

I den grad en bestilling har ført til en forpliktelse, vil den være registrert hos leverandøren. Gjennom en åpen forespørsel til leverandøren innhenter revisor et eksternt bevis for *direkte* å få bekreftet fullstendigheten av kredittposten leverandørgjeld. Samtidig oppnår han også en *indirekte* kontroll av fullstendigheten av varekjøpet. Effekten av prinsippet består her av at vi kan redusere eller eventuelt kutte ut innhentning av de interne transaksjonsrettede revisjonsbevisene nevnt i forrige avsnitt når det gjelder å bekrefte fullstendighet av varekjøpet.

Her skal det sies at leverandørforespørslenes begrensning ligger i at de kun bekrefter fullstendigheten i forhold til kjente og forespurte leverandører. For å avdekke andre leverandører kan de interne kildene nevnt ovenfor, bestillings- og mottaksrapporter, være nyttige. Dersom risikoen for

slik uregistrert leverandørgjeld er til stede, vil undersøkelser med utgangspunkt i disse være typiske eksempler på kompensierende kontroller nevnt nedenfor. Likevel vil revisor fortsatt ha en utfordring knyttet til leverandørgjeld som ikke har satt spor internt.

Internasjonale revisjonsstandarder (ISA)

Som nevnt foran er anvendelse av kontrollretning en forutsetning for å kunne bekrefte ledelsens påstander. Dermed ligger det et krav om kontrollretning i revisjonsstandardene. Begrepet er blant annet nevnt i punkt A27 i ISA 500 der det heter at relevansen av informasjon som skal brukes som revisjonsbevis, kan påvirkes av retningen for testing.

Begrepet «tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis» er nærmere definert i ISA 200 punkt 17 og A 28–32. I begrepet ligger det et overordnet krav om måleffektivitet. Når det gjelder hvordan revisor ønsker å oppnå en måleffektiv revisjon, har revisor stor frihet så lenge kravene i revisjonsstandardene, herunder revisjonsrisikomodellen, er oppfylt. I henhold til punkt A122 i ISA 315 er det nødvendig med en risikovurdering som en direkte hjelp til fastsettelse av type, tidspunkt og omfang av videre revisjonshandlinger på påstandsnivå, som er nødvendige for å innhente tilstrekkelige og nødvendige revisjonsbevis. I punkt A125 i samme standard står det at revisor kan velge å kombinere påstandene om transaksjoner og hendelser med påstander om kontosaldoer. Dette innebærer at revisor kan benytte seg av indirekte kontroller for å oppnå måleffektiv revisjon i samsvar med ISAene.

Norsk litteratur

I første halvdel av 1980-tallet utga Norges Statsautoriserede Revisorers Servicekontor (NSRS) et kompendium i revisjonsmetodikk som ble benyttet som pensum både på høyere revisorstudium ved Norges Handelshøyskole (NHH) og registrert revisorstudium ved de regionale distrikthøgskolene. Kompendiet kom ut i bokform i 1985 og i 1992 (NSRS sammen med Norges Registrerte Revisorers Servicekontor (NRRS)). I teoridelen av boken var det lagt betydelig vekt på kontrollretning og indirekte kontroller, men da anvendt for detaljkontroller innenfor det som den gangen het regnskapsrettede revisjonshandlinger, tilsvarende dagens substanshandlinger.

Revisjon

I forbindelse med innføring av Descartes elektroniske revisjonsmetodikk ble det også utgitt en bok i revisjonsmetodikk. Første utgave kom i 1997 og var utgitt av NSRS og NRRS i fellesskap, og andre utgave i 2000 utgitt av den da nydannede Den norske revisorforening (DnR). I kapitlet om testteori og revisjonsbevis ble kontrollretning og indirekte kontroller viet stor oppmerksomhet, også her innenfor substanshandlinger, som på den tiden ble kalt substanskontroller.

Gulden (2010) har i kapitlet om revisjonsbevis og testmetoder en grundig gjennomgang i et eget punkt «7.7 Direkte og indirekte kontroll, kontrollretning». Grunnlaget for anvendelse av begrepene basert på det dobbelte bokholderis prinsipp er illustrert ved et eksempel. Metodikken i boken er konsistent med materialet som ble utarbeidet av revisorforeningene nevnt ovenfor.

Oppsummert kan vi si at kontrollretning og prinsippet om direkte og indirekte kontroller har stått helt sentralt i den norske revisjonslitteraturen.

Amerikansk og utenlandsk litteratur

På masterstudiet i regnskap og revisjon (MRR) ved Handelshøyskolen BI er den amerikanske læreboken Arens et al (2014) hovedbok i pensum i kursene i revisjon. På MRR ved NHH er den internasjonale læreboken Eilifsen et al (2014), som systematisk relaterer fremstillingen til ISAene, hovedboken. Gjennomgangen her begrenser seg til disse to bøkene.

Begge bøkene legger betydelig vekt på *kontrollretning*. Begrepet «tracing» er brukt når kontrollretningen går fra kilden til regnskapet (fullstendighet) og «vouching» når retningen går fra regnskapet til kilden (gyldighet) (Arens et al s. 473 og Eilifsen et al s. 137).

Også *direkte og indirekte kontroller* er gjentatte ganger behandlet i de to lærebøkene.

I avsnittet om fastsettelse av revisjonsmålssettinger sier Arens et al på s. 173 (min oversettelse): «Revisorer har funnet ut at å skape en kombinasjon av sikkerhet for hver transaksjonsklasse og sluttbalansen til de relaterte kontoene, generelt sett er den mest effektive måten å utføre en revisjon på». I avsnittet «Hvordan påstandene er oppfylt» på s. 182 sies det at en sammenligning illustrerer betydelig overlapping mellom de transaksjonsrelaterte og de

balanserelaterte påstandene. Videre sies det at revisor må fastsette hensiktsmessige påstander og hvilke revisjonsbevis som må fremskaffes for å dekke disse i enhver revisjon. I avsnittet om utforming av revisjonsplan heter det på s. 440: «Vi diskuterte tidligere om detaljtester av balansen må utformes for å tilfredsstille balanserelaterte påstander for hver konto og i hvilken grad disse testene kan bli redusert når transaksjonsrelaterte påstander har blitt dekket gjennom test av kontroller eller substanshandlinger. Du må også forstå hvordan hver transaksjonspåstand forholder seg til hver balansepost.» Bruken av direkte og indirekte metoder kommer også tydelig frem i kapitlene om revisjon av forretningscyklusene senere i boken.

I Eilifsen et al er prinsippet anvendt i alle kapitlene for revisjonsområdene der revisjonen av transaksjonsklasser og relaterte balanseposter sees i sammenheng. For salgsprosessen heter det for eksempel på side 358: «Dersom kontrollene for gyldighetspåstanden av salgstransaksjonene er svakere enn planlagt, kan revisor øke omfanget av kundeforespørsler». Både for salgsprosessen (s. 358) og innkjøpsprosessen (s. 403) poengteres den interne kontrollkvalitetens betydning for fastsettelse av oppdagelsesrisiko for kontoer som påvirkes av prosessen, både resultatregnskaps- og balansekontoer. Prinsippet vies spesiell oppmerksomhet i de oppsummerende avsnittene om revisjon av resultatregnskapskontoene på s. 517–519. Diskusjonen inkluderer hvordan revisjonen av resultatposter sees i sammenheng med utført revisjon av relaterte balanseposter og motsatt. Det foreligger også en tabell som illustrerer dette.

Oppsummert kan vi si at de to lærebøkene har integrert prinsippet om direkte og indirekte kontroller i fremstillingen, men det kan synes som om prinsippet hadde en mer fremhevet status i norsk revisjonslitteratur.

Anvendelse av direkte og indirekte kontroll i forhold til revisjonsrisikomodellen

I de senere årene har risikovurderinger blitt tillagt større vekt både i god revisjonskikk og i praksis. Risikovurderingen dreier seg ikke bare om hvilke regnskapsposter det er knyttet risiko til, men også hvilke påstander. Dette forsterker kravet til bruk av riktig kontrollretning. I henhold til ISA 330 kan kontrollrisiko reduseres gjennom test av kontroller og oppdagelses-

risiko gjennom substanshandlinger. Bruk av direkte og indirekte kontroller bidrar til at disse utføres mer effektivt. Økt fokus på risikovurdering gjør dermed ikke anvendelse av indirekte kontroller mindre relevant.

Begrepene i revisjonsrisikomodellen er definert i ISA 200 og i ordlisten til revisjonsstandardene. Selve modellen er ikke definert i ISA-ene, men i ISA 200 punkt 13 (c) står det at revisjonsrisiko er en funksjon av vesentlig feilinformasjon og oppdagelsesrisiko, og i punkt 13 (m) i samme standard at risiko for vesentlig feilinformasjon består av komponentene iboende risiko og kontrollrisiko.

Sammenhengen mellom risikoelementene uttrykkes dermed i revisjonsrisikomodellen som:

Revisjonsrisiko = iboende risiko * kontrollrisiko * oppdagelsesrisiko.

Valg av kontrollretning anvendes både for test av kontroller og substanshandlinger. For test av kontroller innebærer det at revisor velger ut interne kontrollhandlinger som sikrer påstandene som skal kontrolleres direkte. Test av kontroller dekker ofte både transaksjonsklasser og kontosaldoer. Derfor er det først og fremst for substanshandlinger at anvendelse av prinsippet fører til mer effektiv revisjon.

Gjennom anvendelse av direkte og indirekte kontroll «tar revisor ut» risikoen på en systematisk og «rettet» måte. Han kontrollerer primærpåstanden direkte og grundig og reduserer kontrollen av motposten for samme eller tilsvarende påstand. Alternativet ville ha vært også å kontrollere motposten direkte. Ved å treffe på de samme transaksjonene ved begge de direkte kontrollene, ville dette føre til et lite effektivt dobbeltarbeid.

Revisor tar en risiko ved å anvende prinsippet. Dette er risikoen for at den direkte kontrollen ikke dekker tilsvarende påstand for motposten indirekte. Det er vanskelig å måle denne risikoen, men den reduseres gjennom oppbyggingen av bokføringen, det dobbelte bokholderis prinsipp, som er selve grunnlaget for hele anvendelsen. Den reduseres også gjennom selskapets internkontrollsystem. Risikoen er forskjellig fra andre risikoer revisor arbeider med, for eksempel utvalgsrisiko.

Valg av innretning

Alternative valg av innretning

Basert på sin risikovurdering må revisor ta stilling til valg av innretning dersom han ønsker å benytte seg av muligheten til å bruke indirekte kontroller. Han har to alternativer når det gjelder å innrette sin revisjon:

- Direkte kontroll av debetposter for gyldighet/eksistens og kreditposter for fullstendighet. Indirekte kontroll av debetposter for fullstendighet og kreditposter for gyldighet/eksistens.
- Direkte kontroll av debetposter for fullstendighet og kreditposter for gyldighet/eksistens. Indirekte kontroll av debetposter for gyldighet/eksistens og kreditposter for fullstendighet.

Vi skal først se nærmere på begrunnelsen for valg av de to alternativene.

Begrunnelse for valg av innretning

Alternativ A: kreditposter kontrolleres for fullstendighet, debetposter for eksistens/gyldighet

I NRRS/ NSRS (1992) begrunnes valg av dette alternativet med to hovedårsaker: «For det første er debetposter de eneste postene vi kan kontrollere for fysisk tilstedeværelse (varelager, verdipapirer, driftsmidler). Slike poster kontrolleres lettere for overvurdering (tilstedeværelse) enn for undervurdering (fullstendighet). For det andre er kontrollene innrettet slik at vi skal kunne avdekke misligheter.» Det første forholdet er av rent praktiske hensyn, at det valgte prinsippet er det enkleste å gjennomføre. Den andre årsaken er med på å oppfylle revisors plikt i henhold til revisorloven § 5–1,3 til å bidra til å forebygge og avdekke misligheter og feil, men effekten av misligheter er ofte mindre enn vesentlige feil i regnskapet.

Gulden (2010) gir i sin lærebok to årsaker i tillegg på side 191:

- «En vanlig situasjon ved tilsiktede feil i regnskapet er at eiendeler overvurderes og/eller at gjeld undervurderes. Ved å kontrollere eksistensen av eiendeler og fullstendigheten av gjeld, er det størst sjanse for å avdekke slike feil.
- For å redusere inntektsskatten kan foretaket ønske å holde inntektsposter utenfor regnskapet og/eller føre opp ikke-gyldige kostnader. Ved å kontrollere fullstendigheten av inntekter og gyldigheten av kostnader, er det størst sjanse for å avdekke slike feil.»

Begge disse årsakene retter seg mot feil i regnskapet, den første mot avdekking av for godt resultat, den andre mot avdekking av for dårlig resultat. Vi ser at alternativet vil avdekke resultatmanipulering begge veier.

I forbindelse med revisors plikt til å se etter at formuesforvaltningen er ordnet på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll (revisorloven § 5–1,2), vil revisors kontroll med at foretaket har rutiner som sikrer fullstendighet av salgsinntekter og gyldighet av kostnader stå helt sentralt. Valg av dette alternativet vil være til stor hjelp for å oppfylle dette kravet gjennom ordinær regnskapsrevisjon, og er i seg selv en begrunnelse for å velge det.

Mange vil nok hevde at den viktigste begrunnelsen for å velge dette alternativet er at det er det som sikrer revisor best mot erstatningssøksmål. Dette synspunktet støttes av Arens et al. (2014) på side 627: «Ulik vektlegging ved revisjon av eiendeler og gjeld følger direkte av revisors erstatningsansvar. Dersom egenkapitalinvestorer, kreditorer og andre brukere etter fremleggelse av et revidert regnskap fastslår at resultat og egenkapitalen var vesentlig overvurdert, er en rettssak mot revisor ganske sannsynlig. Fordi en overvurdering av egenkapitalen kan fremkomme enten fra en overvurdering av eiendeler eller undervurdering av gjeld, er det naturlig for revisor å legge vekt på disse to typene feil i regnskapet.»

Alternativ A er innrettet mot nettopp dette og sikrer derfor revisor best mot slike søksmål.

Eksempel

Dersom revisor har bekreftet et regnskap som inneholder en varebeholdning som banken har pant i og som er balanseført til kr 1 000 000, vil revisor være mer bekymret ved et erstatningssøksmål dersom det senere skulle vise seg at varelageret kun hadde en verdi på kr 600 000 på grunn av tomme pappesker (manglende eksistens), enn at varelagerets egentlige verdi var kr 1 400 000 fordi lageret på loftet ble uteglemt i tellingen (manglende fullstendighet).

Arens et al. (2014) sier på side 628 også:

«Revisorer burde ikke ignorere mulighetene for at eiendeler er undervurdert eller at gjeld er overvurdert, og burde utforme tester for å avdekke vesentlig undervurde-

ring av eiendeler og egenkapital, inkludert de som stammer fra vesentlig overvurdering av leverandørgjeld.»

I noen tilfeller kan det være naturlig å gå så langt som at dette blir primær kontrollretning, slik at alternativ B velges:

Alternativ B: debetposter kontrolleres for fullstendighet, kreditposter for eksistens/gyldighet

Gulden (2010) sier på side 192 at det kan være aktuelt å snu innretningen ved særlig risiko for at virksomhetens ledelse vil forsøke å undervurdere eiendeler og overvurdere gjeld, for eksempel for å oppnå et dårlig resultat. Det vil da være naturlig å rette de direkte kontrollene mot fullstendighet av eiendeler og debetposter og eksistens av registrert gjeld og kreditposter.

Dette vil være aktuelt dersom ledelsen planlegger å overta virksomheten fra nåværende eiere og ønsker å få prisen ned. Det kan også være aktuelt dersom ny daglig leder som ansettes på slutten av regnskapsåret, ønsker å danne reserver i balansen for å oppnå et godt resultat i sitt første «hele» regnskapsår.

I mange tilfeller vil også iveren etter å spare inntektsskatt øke risikoen for denne typen manipuleringer. Avdekking av slike feil ble nevnt som en av begrunnelsene for valg av alternativ A. Mens utgangspunktet under alternativ A var rettet mot resultatregnskapspostene gjennom direkte kontroll av fullstendighet av inntekter og gyldighet av kostnader, vil utgangspunktet her være rettet mot balansepostene gjennom direkte kontroll av fullstendighet av eiendeler og eksistens av gjeld. Med andre ord, samme formål, men ulikt utgangspunkt. Spørsmålet er hva man ønsker å vektlegge direkte (primært).

De ovennevnte eksemplene er tilfeller der ledelsen har motiv for å manipulere resultatet i negativ retning. Dette alternativet vil også være aktuelt dersom det foreligger motiv for resultatmanipulering i positiv retning. Dette kan være tilfelle hvis ledelsen avlønnes med bonus i henhold til resultat eller utvikling i aksjekurs, noe som gir økt risiko for ugyldige/fiktive salgsinntekter og ufullstendighet av kostnadene. Det vil da være naturlig å rette de direkte kontrollene mot nettopp dette: gyldighet av kreditposten salgsinntekter og fullstendighet av debetposten kostnader.

MANIPULERING: Ved særlig risiko for at virksomhetens ledelse vil forsøke å undervurdere eiendeler og overvurdere gjeld, vil det være naturlig å rette de direkte kontrollene mot fullstendighet av eiendeler og debetposter og eksistens av registrert gjeld og kreditposter.

Eksempler på valg av innretning

Alternativ A: eksterne bekreftelser (forespørsler)

I punkt A4 i «ISA 505 Eksterne bekreftelser» er det listet opp faktorer som skal vurderes ved utforming av bekreftelser. Hvilke påstander som tas opp, er nevnt som første faktor. Det er opp til revisor hvilke påstander han vil dekke gjennom eksterne bekreftelser. For kundefordringer er det i praksis vanlig at det legges ved kontoutdrag som kunden bes om å bekrefte eksistensen av, mens leverandørforespørsler gjennomføres uten vedlegg der leverandøren bes om å sende et kontoutdrag til revisor, slik at revisor kan fange opp inngående fakturaer som ikke er bokført hos selskapet som revideres. Svarene på forespørslene bekrefter eksistens av

debetposten kundefordringer og fullstendighet av kreditposten leverandørgjeld. Måten forespørslene gjennomføres på, er dermed i samsvar med innretning A foran.

Alternativ B: høy risiko knyttet til resultatmanipulering i positiv retning

Ved mistanke om resultatmanipulering i positiv retning vil det i tillegg til risiko for feilperiodiseringer foreligge risiko for ugyldige salgsinntekter og ufullstendige kostnader. Revisor ønsker derfor å kontrollere resultatpostene *direkte* for disse påstandene.

For salgsinntekter vil revisor foreta kontroller rettet direkte mot gyldighet av salgsinntektene, for eksempel i form av kontroller fra utgående fakturaer mot utle-

verte varer dokumentert ved signatur fra kunden, leting etter dobbelfakturering eller leveranser til ikke-eksisterende kunder. For kostnader vil han lete etter forhold som kan ha forårsaket kostnader. Fordi leverandøren kan være ukjent, vil han starte sitt søk etter forholdet internt i selskapet. Møtereferater eller uteblivelse av inntekter i en periode, kan for eksempel sette revisor på sporet av ikke-bokførte vedlikeholdskostnader.

Revisjonslitteraturen

God revisjonsskikk nevner ikke valg av innretning. Den norske revisjonslitteraturen er derimot helt konsekvent i valg av alternativ A som innretning. I områdedelen i DnR (2000) var prinsippet så konsekvent gjennomført at det for eksempel

under detaljkontroller for inntekter for påstanden gyldighet kun stod «Dekkes stort sett ved motpostkontroll». For fullstendighetspåstanden for kostnader sto det «dekkes primært ved de samme kontrollhandlinger som for fullstendighet for leverandørgjeld og andre avsetninger» og for leverandørgjeld «Eksistens dekkes primært av motpostkontroll». I dagens elektroniske utgave av Descartes må revisor selv velge revisjonshandlinger, slik at det ikke ligger en metodisk overbygning i programvaren basert på indirekte kontroller og innretning. Valg av innretning og omfang av indirekte metoder er opp til revisor selv.

I Gulden (2010) gis det begrunnelser for valg av begge alternativer. I områdedelen av boken er begrepene basert på alternativ A anvendt konsekvent både for test av kontroller og substanshandlinger.

Valg av innretning trer også frem en rekke steder i de to utenlandske lærebøkene.

På side 627 sier Arens et al at bruk av alternativ A følger av revisors erstatningsansvar, men at muligheten for feil som dekkes av alternativ B ikke bør ignoreres. Alternativ A kommer også frem på s. 628 der det står følgende når det gjelder påstanden eksistens for leverandørgjeld: «Får vanligvis liten oppmerksomhet fordi hovedbekymringen er undervurdering».

Eilifsen et al bruker i sin bok «bøtter med revisjonsbevis» som en illustrasjon. På s. 143 kommer alternativ A frem ved at det for leverandørgjeld er revisjonsbevis knyttet til påstanden fullstendighet som utgjør den største bøtta, fordi revisor er mest bekymret for undervurdering for gjeldskontoer. Innretningen kommer også frem i en figur på neste side der revisjonsbevis for eksistens av leverandørgjeld innhentes uten å benytte detaljtester.

I opplistingen av revisjonshandlinger for salgsinntekter og varekjøp har begge bøker med test av kontroller og substanshandlinger som dekker både fullstendighet og gyldighet (Arens et al s. 470 og 621, Eilifsen et al s. 351/362 og 395/405). Dermed gis det en fullstendig oversikt, uavhengig av innretning. Her er denne litteraturen forskjellig fra den norske som i større grad dropper direkte kontroller av påstander som er dekket indirekte, slik det er beskrevet foran.

Eilifsen et al sier på s. 353 at revisorer er særlig opptatt av gyldighetspåstanden for

salgstransaksjoner fordi det er større sannsynlighet for at klienter overrapporterer salg enn å underrapportere det. Dette synet er i tråd med alternativ B foran. Også Arens et al er opptatt av gyldighetspåstanden for salgsinntekter, men sier på s. 471 at direkte substanshandlinger vedrørende denne påstanden kun finner sted dersom det foreligger en intern kontrollsvakhet.

Oppsummert kan vi si at den norske litteraturen konsekvent er basert på alternativ A og med betydelig vekt på bruk av indirekte kontroller. I den utenlandske litteraturen som er undersøkt er alternativ A diskutert, men ikke så sterkt fremhevet som i den norske. På samme måte er som tidligere nevnt ikke bruk av indirekte kontroller fremhevet i samme grad som i den norske litteraturen.

Sammenligning av de to alternativene

Ovenfor fremgår det at begge alternativene vil redusere risikoen for ikke å avdekke resultatmanipulering begge veier, men med ulikt utgangspunkt.

En sammenligning av de to alternativene kan oppsummeres i oversikten nedenfor, der regnskapspostene som blir kontrollert direkte er uthevet, mens regnskapspostene som blir kontrollert indirekte er satt i parentes. *Oversikten viser hvordan og gjennom hvilke påstander og regnskapsposter de to alternativene håndterer risiko for resultatmanipulering.*

Alternativ A: kreditposter kontrolleres for fullstendighet (F), debetposter for eksistens (E)/gyldighet (G)

	Resultatregnskap		Balanse	
<i>Risiko:</i>	Inntekter	Kostnader	Eiendeler	Gjeld
For godt resultat	(G)	(F)	E	F
For dårlig resultat	F	G	(E)	(F)

Alternativ B: debetposter kontrolleres for fullstendighet (F), kreditposter for eksistens (E)/gyldighet (G)

	Resultatregnskap		Balanse	
<i>Risiko:</i>	Inntekter	Kostnader	Eiendeler	Gjeld
For godt resultat	G	F	(E)	(F)
For dårlig resultat	(F)	(G)	F	E

Risiko for et *for godt resultat* vil ved alternativ A reduseres gjennom direkte kontroll av balansepostene, mens man for alternativ B vil redusere risikoen gjennom direkte kontroll av resultatregnskapspostene. Risiko for et *for dårlig resultat* vil ved alternativ A reduseres gjennom de direkte kontrollene av resultatregnskapspostene, mens man for alternativ B vil redusere risikoen gjennom direkte kontroll av balansepostene. For begge alternativene dekkes de samme påstandene. Valg av alternativ innebærer valg av hvilke påstander man vil oppnå tilstrekkelig sikkerhet for direkte, og hvilke man vil dekke indirekte. Det er en risiko for at sistnevnte påstander ikke dekkes indirekte, noe vi så nærmere på foran.

I likhet med at bruk av direkte og indirekte kontroller foran ble begrunnet ut fra en kostnad-nytte-vurdering, vil også valg av innretning være basert på en kostnad-nytte-tankegang. Den innretningen som gir størst *netto nytte*, velges. Nytten består fortsatt av redusert omfang av revisjonsarbeid ved å unngå overlapping og dobbeltarbeid, noe som gjør at man får en mer effektiv revisjon. Kostnaden består også her av den risikoen revisor tar for at påstanden ikke dekkes tilfredsstillende gjennom indirekte kontroller.

Valg av alternativ vil være avhengig av hvordan revisor vurderer risikosituasjonen. Gjennom en konkret vurdering må revisor ta stilling til hvilke påstander han vil dekke direkte og dermed unngå risikoen for at de ikke blir dekket indirekte. Dersom risikoen for resultatmanipulering i positiv retning er høy, kan revisor komme frem til at han vil kontrollere resultatpostene direkte og dermed velge alternativ B: direkte kontroll av salgsinntekter for gyldighet og kostnader for fullstendighet. Kostnadene i form av risiko for at resultatpostene ikke blir tilfredsstillende kontrollert indirekte ved valg av innretning A er så høye at han ønsker å innrette revisjonen slik at resultatpostene blir dekket direkte. Han kan heller

leve med risikoen for at balansepostene ikke blir dekket indirekte. Denne risikoen blir vurdert til å ha en lavere kostnad.

Som nevnt foran stammer de fleste erstatningssøksmålene fra overvurdering av egenkapitalen, som kan fremkomme enten fra en overvurdering av eiendeler eller undervurdering av gjeld. Dekking av disse risikoforholdene veier derfor tungt når kostnad i form av risiko skal måles. Alternativ A dekker disse risikoforholdene direkte. Dette gjør at risikokostnaden for disse sentrale risikoforholdene vil være lavest for alternativ A. Dette alternativets praktiske fordeler taler også i dets favør. I de fleste tilfellene vil nok derfor revisor velge alternativ A.

Eksempel

I Comroad-skandalen i Tyskland for en del år tilbake var 98 % (!) av salgsinntektene siste regnskapsår på ca. 700 millioner kr fiktive og fakturert en ikke eksisterende kinesisk kunde. Ved en enkel eksistenskontroll av eiendelen kundefordringer i samsvar med alternativ A, kunne de fiktive salgsinntektene vært avdekket, og erstatningssøksmålet unngått. Eksempelen illustrerer to av fordelene med alternativ A: sikring mot erstatningssøksmål og praktiske fordeler.

Etter valg av alternativ må revisor vurdere risikoen for at aktuelle påstander ikke dekkes indirekte og dermed behovet for kompenserende kontroller, noe vi nå skal se nærmere på.

Kompenserende kontroller

I noen tilfeller vil det være nødvendig å gjennomføre kontroller motsatt vei av det som er valgt som innretning.

Det kan for eksempel foreligge en *særskilt risiko* for at vi ikke kan bygge fullt ut på motpostprinsippet. Når det gjelder salgsinntekter, velger revisor vanligvis å bygge sin revisjon på at utgående fakturaer som er betalt, også er gyldige. Dersom revisor anslår at risikoen for det motsatte er høy, kan risikoen reduseres gjennom direkte kontroller av gyldigheten av salgsinntektene, men da i et mindre omfang. Dette fordi gyldigheten allerede delvis er kontrollert indirekte gjennom kundens betaling og kontroll av eksistens av kundefordringene. Dette er en måte for revisor å ta ut en del av risikoen på, som vi diskuterte foran.

Eksempel

I en sak der det ble inngått forlik saksøkte en kunde leverandørens revisor for ikke å ha avdekket fiktive utgående fakturaer i et betydelig omfang. En ansatt hos kunden hadde sendt fiktive fakturaer fra eget selskap (leverandøren). I dette tilfellet var kundens betaling ingen bekreftelse på at de utgående fakturaene var gyldige hos leverandøren. Spørsmålet er om leverandørens revisor ut fra en risikovurdering i et slikt tilfelle, som kompenserende kontroller, burde ha rettet direkte kontroller mot gyldighet av salgsinntektene, for eksempel i form av kontroll mot inngåtte avtaler, og analytisk rimelighetskontroll av salgsinntektenes omfang i forhold til leverandørens kapasitet.

Behovet for kompenserende kontroller kan også skyldes *vesentlighet*. For debetpostene innberetningspliktige ytelser, som i henhold til SA 3801 har en lavere vesentlighetsgrense enn regnskapet totalt sett, vil revisor ofte gjennomføre fullstendighetskontroller i tillegg til de vanlige gyldighetskontrollene. Det kan også være tilfeller der økt omfang av revisjonen, som følge av lavere vesentlighetsgrense, tas ut gjennom bruk av kompenserende handlinger i stedet for gjennom valgt innretning.

Også omfanget av kompenserende kontroller er gjenstand for en kostnad-nyttelvurdering, men motsatt vei, i og med at vi her snakker om økt omfang av revisjonsarbeid. Nyten i form av redusert risiko må veies mot kostnaden ved å gjennomføre den kompenserende kontrollen.

Revisors forretningsrisiko og valg av innretning

Forretningsrisiko er i ISA 315 punkt 4 b) definert slik: «En risiko som er et resultat av viktige forhold, hendelser, omstendigheter, handlinger eller manglende handlinger som kan ha en negativ innvirkning på enhetens evne til å nå sine mål og gjennomføre sine strategier, eller som er et resultat av fastsettelsen av uegnede mål eller strategier».

Vurdering av den reviderte enhetens forretningsrisiko utgjør en helt sentral del i revisors planlegging av et revisjonsoppdrag, og er viet stor oppmerksomhet i revisjonsstandardene. God revisjonsskikk omhandler derimot verken revisors egen forretningsrisiko eller valg av innretning. Dette fremgår blant annet av ISA 200 punkt A 33 der det heter at revisjonsrisiko er et teknisk begrep knyttet til revisjons-

prosessen og at det ikke refererer til revisors forretningsrisiko. Grunnen til dette er at vurdering av forretningsrisiko og innretning er overlatt til revisor eller revisjonsselskapet selv, og inngår i en intern forretningsstrategi. ISQC 1 vil være et viktig middel for å redusere forretningsrisikoen, men går ikke nærmere inn på her.

Blant de viktigste forholdene som inngår i revisors egen forretningsrisiko, er søksmålsrisiko, sanksjoner fra Finanstilsynet og sanksjoner fra revisorforening eller egen organisasjon, for eksempel i forbindelse med kvalitetskontroll. Et interessant spørsmål er om det er noen sammenheng mellom revisors egen forretningsrisiko og valg av innretning.

Sanksjoner fra Finanstilsynet eller Revisorforeningen kan i beste fall skade revisors omdømme eller i verste fall ta bort hele grunnlaget for revisors virksomhet, for eksempel ved tilbakekalling av godkjenning. Et viktig middel for å redusere risikoen for slike sanksjoner, er kvaliteten på revisjonsarbeidet. Særlig viktig er det å dokumentere sammenhengen mellom risikovurderingen og revisjonshandlingene, gjerne omtalt som «den røde tråden». I denne forbindelse vil valg av korrekt kontrollretning og innretning være avgjørende. Likevel er det nok i forbindelse med søksmålsrisikoen at valg av innretning har størst relevans.

Norge regnes for å være et land med lav søksmålsrisiko for revisor (Hope og Langli, 2010). Likevel har det vært en del rettsaker mot revisor opp gjennom årene. Søksmålene har i all hovedsak dreid seg om erstatning og i liten grad om straff. I tillegg har det vært mange tilfeller der det er inngått forlik før saken har kommet for domstolen. Da kan revisors omdømme allerede ha blitt skadet og ofte har forliket medført stor utbetaling fra revisor eller hans forsikringsselskap. Selv om risikoen er lav, er konsekvensene store både når det gjelder økonomi og omdømme dersom et søksmål skulle oppstå. Selv med lav risiko kan forventet effekt bli så stor at revisor velger å sikre seg. Det er derfor rimelig å anta at den risikoen som veier tyngst ved revisors vurdering av egen forretningsrisiko, er risikoen for erstatningssøksmål.

Som det fremgår foran har alternativ A klare fordeler når det gjelder å sikre revisor mot erstatningssøksmål. Det er likevel interessant å se på om det er situasjoner der de to alternativene har sine fordeler i forhold til søksmålsrisiko.

Dersom vi først tar utgangspunkt i *den reviderte enhetens størrelse*, vil risikosituasjonen som revisor står opppe i variere. I den ene enden av skalaen har vi små og mellomstore og ofte familieeide selskaper. Så lenge et slikt selskap ikke er i en salgssituasjon, vil risikoen for resultatmanipulering være begrenset. Revisor vil i dette tilfellet først og fremst ha et mulig erstatnings-søksmål knyttet til overvurderte eiendeler eller undervurdert gjeld som grunnlag for sin revisjon, og innrette sin revisjon i samsvar med alternativ A foran. I den andre enden av skalaen har vi store selskaper, hvor det ofte vil være knyttet risiko for resultatmanipulering i positiv retning, for eksempel som en følge av bonus basert på resultat eller utvikling i aksjekurs. Revisor vil i slike tilfeller sørge for å dekke påstander for resultatregnskapet med høyest risiko direkte gjennom bruk av kontrollretning, og alternativ B vil være aktuelt.

Valg av innretning kan også sees på bakgrunn av de ulike *brukergruppene* av regnskapene. I små selskaper vil dette ofte være kreditorer. De vil gjerne ha fokus på balansepostene og analyser basert på disse knyttet til soliditet, finansiering og likviditet. Det vil derfor være naturlig for revisor i et slikt selskap å foreta en balanseorientert revisjon i samsvar med alternativ A foran. Brukere av regnskapene til store selskaper vil ofte være aksjeinvestorer som har oppmerksomheten rettet mot resultatpostene som grunnlag for lønnsomhetsberegninger og nøkkeltall knyttet til resultatet. For revisor for slike selskaper vil det være naturlig å foreta en revisjon primært rettet mot resultatregnskapene basert på alternativ B foran.

Mange vil hevde at søksmålsrisikoen uansett er den som veier tyngst for revisor og at han derfor vil ha alternativ A som bakteppe for sin revisjon, da det er dette alternativet som sikrer best mot søksmål uavhengig av den reviderte enhetens størrelse og regnskapets brukergrupper.

Oppsummering

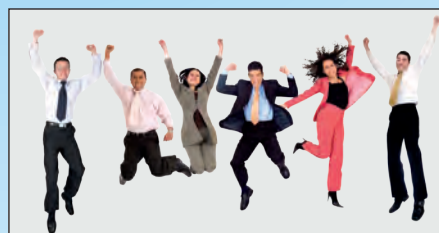
Bruk av indirekte kontroller gir store muligheter for å effektivisere revisjonsarbeidet, særlig innenfor revisjon av salg og kundefordringer og varekjøp/kostnader og leverandørgjeld. Til tross for at risikovurderinger har blitt tillagt større vekt både i teori og praksis i revisjon de senere årene, er bruk av indirekte kontroller fortsatt et relevant middel for å oppnå effektiv revisjon. Ulik betoning av prinsippet om og

innretning av indirekte kontroller i norsk og internasjonal litteratur kan sees på bakgrunn av de ulike risikomiljøene som eksisterer for små og store foretak og de ulike brukergruppene for deres regnskaper.

I hvilken grad man vil anvende indirekte kontroller er til syvende og sist, som i alt revisjonsarbeid, et spørsmål om hvilken risiko man er villig til å ta.

Referanser

- Arens, A.A., Elder, R.J., Beasley, M.S., 2014. Auditing and Assurance Services, An Integrated Approach, Fifteenth Edition, Pearson.*
- Eilifsen, A., Messier, W.F., Glover, S.M., Prawitt, D.F., 2014. Auditing & Assurance Services, Third International Edition, McGraw-Hill Education.*
- Den norske Revisorforening, 2010. ISQC 1 – Kvalitetskontroll for revisjonsfirmaer som utfører revisjon og forenklet revisorkontroll av regnskaper samt andre attestasjonsoppdrag og beslektede tjenester.*
- Den norske Revisorforening, 2010. ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med revisjonsstandardene.*
- Den norske Revisorforening, 2013. ISA 315 Identifisering og vurdering av risikoen for vesentlig feilvurdering gjennom forståelse av virksomheten og dens omgivelser.*
- Den norske Revisorforening, 2010. ISA 300 Revisors håndtering av anslåtte risikoer.*
- Den norske Revisorforening, 2010. ISA 500 Revisjonsbevis.*
- Den norske Revisorforening, 2010. ISA 505 Eksterne bekrefelser.*
- Den norske Revisorforening, 2007. SA 3801 Revisors kontroll av og rapportering om grunnlag for skatter og avgifter.*
- Den norske Revisorforening, 2000. Descartes – revisjonsmetodikk, 2. utgave*
- Gulden, B.P., 2010. Revisjon – teori og metode, 6. utgave, Cappelen Akademisk Forlag*
- Hope, Ole-Kristian, Langli, John Christian, 2010. Auditor independence in a private firm and low litigation risk setting, The Accounting Review, 2 (March), page 573–606.*
- Norges Registrerte Revisorers Servicekontor / Norges Statsautoriserte Revisorers Servicekontor, 1992. Revisjonsmetodikk.*
- Norges Statsautoriserte Revisorers Servicekontor, 1985. Revisjonsmetodikk.*

Medlemsfordeler

Som medlem i Revisorforeningen har du og ditt firma tilgang til en rekke fordelavtaler. Blant disse er:

Medlemsfordeler – personlige

- Forsikringer – Nordic Insurance Brokers AS
- Helseforsikring – Vertikal Helseforsikring
- Banktjenester – Storebrand Bank
- Faglig informasjon. Nettsiden, nyhetsbrev, Revisjon og Regnskap, m.m.
- Spørretjenesten. Nettbasert – alle fagområder – svar innen 24 timer
- Brilller. Gunstig avtale med Brilleland.
- Bøker. Haugenbok.no. Vanligvis 10 – 15 % rabatt.

Medlemsfordeler – firma

- Forsikringer – Quality Broker AS (profesjonsansvar/sikkerhetsstilling) og Norwegian Insurance Brokers AS (øvrige forsikringer)
- Helseforsikring – Vertikal Helseforsikring
- Banktjenester for SMB – Storebrand Bank
- Verktøy, oppslagsverk og programvare – 24SevenOffice, Lederkilden, Sticos, Infotjenester, SmartCheck, Purehelp
- Telefoni og bredbånd – Telenor og Ventelo
- Nettside – enkelt og rimelig på nett – Idium
- Kundetilfredshetsundersøkelser – Aalund (gjennomfører i dag tilsvarende for big five i Norge og Sverige)

Drift av virksomhet

EGNE OMRÅDER FOR HHV. REVISJON OG REGNSKAPSFØRING. INNEHOLDER BLANT ANNET:

- Produkter og verktøy (se medlemsfordeler firma)
- Etablering og drift av virksomhet
- Godkjenning/autorisasjon – personlig og for foretak
- Tilsyn og kontroll
- Profilerings av egen virksomhet
- Personal, HR og HMS
- Revisor i profesjonelle vanskeligheter
- Klienter i økonomiske vanskeligheter
- Nyttige linker